

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ (З ПРАКТИКИ ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ)

У статті розглядаються окремі аспекти вивчення історії української культури у європейському контексті. Наводяться деякі приклади з практики викладання у вищій школі.

***Ключові слова:** історія української культури, європейський контекст, приклади, навчальний процес, вища школа.*

В останні десятиліття спостерігається стійкий інтерес до вивчення історії української культури у європейському контексті, до висвітлення її розвитку в нерозривному зв'язку і взаємозбагаченні з духовними надбаннями народів Європи. Це, зокрема, знайшло своє відображення у ряді публікацій різнопланового характеру [2; 3; 5; 8; 15; 20 та ін.].

Викладаючи протягом тривалого часу дисципліну «Історія української культури» для студентів вищої школи, автор цієї статті намагався приділяти увагу характерним явищам, пов'язаним із запозиченням та реалізацією на місцевому українському ґрунті помітних явищ європейської культури. Як правило цей матеріал сприймається студентською аудиторією з більшим інтересом, якщо він супроводжується відповідними прикладами. Подібними прикладами, які демонструють певні культурні здобутки України поряд із типологічно схожими загальноєвропейськими, ми хотіли б поділитися у цій статті. Частина з них вже використовувалася нами у практиці викладання, а деякі ще маємо намір застосувати у подальшому.

Одним з найвідоміших творів сакрального мистецтва середньовічної України-Русі є мозаїчне зображення Богоматері Оранти у Софії Київській. Цей іконографічний образ Богородиці, що яскраво репрезентує візантійські мистецькі впливи, присутній також у деяких храмах Італії XI–XII ст. (мал. 1).

Особливо примітна в цьому плані Венеція, яка була одним із культурних центрів тогочасного європейського простору і виступала своєрідним місцем зустрічі й діалогу західної та східної культури [6, с. 199, 205].

Мал. 1. Мозаїчні зображення Богоматері Оранти у Софії Київській та у деяких середньовічних храмах Італії. XI–XII ст.

Західноєвропейський романський художній стиль справив певний вплив на мистецтво архітектури Галицько-Волинської держави (мал. 2).

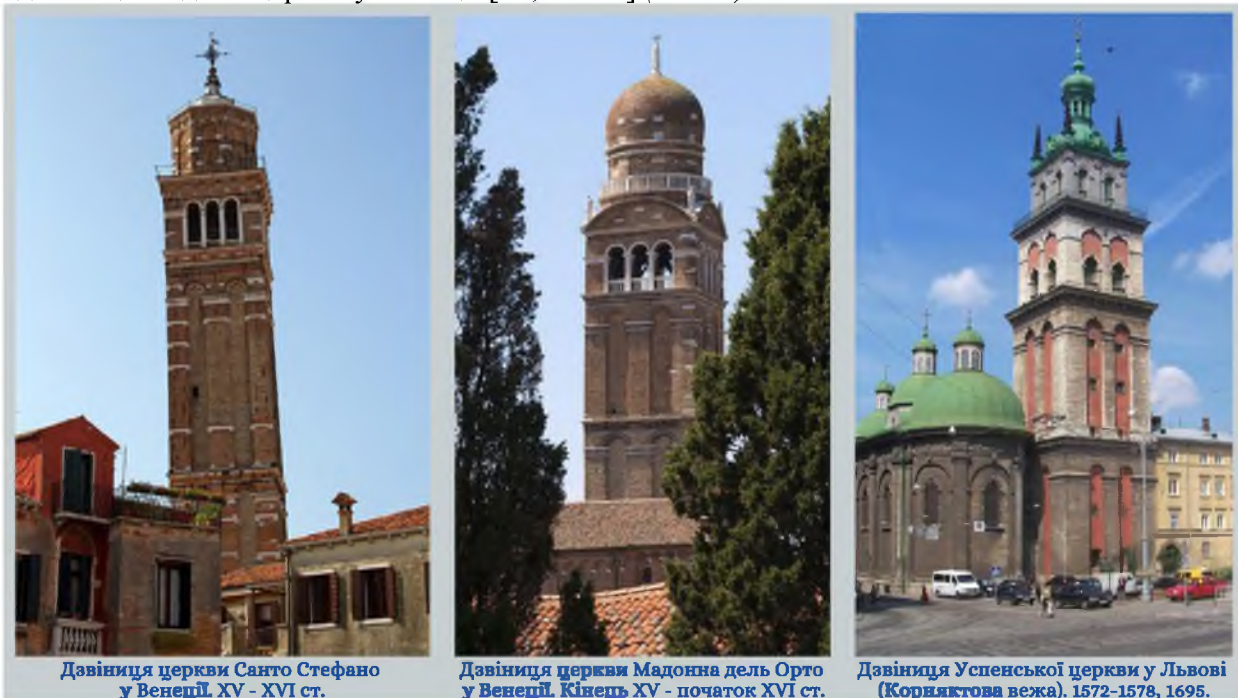
Мал. 2. Портали романського стилю церкви Святого Пантелеймона під Галичем та церкви Святої Марії у норвезькому місті Берген. Кінець XII ст.

За часів Ренесансу в європейській архітектурі широко застосовувався римо-доричний ордер як складова у розвитку античної ордерної системи. В тому числі його елементи присутні в Успенській церкві у Львові [4] (мал. 3).

Мал. 3. Елементи декору Успенської церкви у Львові (1591–1629) у контексті розвитку античної ордерної системи в європейській архітектурі.

Мистецтвознавець Володимир Січинський вбачав подібність львівської Корняктової вежі з дзвіницями двох церков у Венеції [18, с. 298] (мал. 4).

Мал. 4. Подібність дзвіниці Успенської церкви у Львові (Корняктової вежі) з дзвіницями деяких церков Венеції.

Мистецтвознавець Федір Уманцев вважав, що, створюючи живописний образ Роксолани – українки, сповненої життєвої сили і краси, невідомий львівський цеховий майстер кінця XVI – початку XVII століть орієнтувався на твори італійського художника Тиціана [21, с. 121] (мал. 5).

Мал. 5. Наслідування італійського художника Тиціана у портреті Роксолани - роботи невідомого українського живописця кінця XVI – початку XVII ст.

Невідомий український іконописець першої третини XVIII ст. в одній із своїх робіт наслідував композицію, запозичену ним з ілюстрованої Біблії Піскатора. Але український майстер значною мірою переосмислив її, відкинув жанрові подробиці і зосередив увагу на пейзажі [17, с. 96] (мал. 6).

Мал. 6. Наслідування невідомим українським іконописцем XVIII ст. композиції запозиченої з Біблії Піскатора.

Історик Микола Голубець влучно зазначив, що барокова графіка стала «найсильнішим чинником європеїзації українського мистецтва», а її роль і заслуга для української культури «з'ясовуються в постійному її запліднюванні західноєвропейськими мотивами й елементами» [9, с. 518, 520]. Українські митці вдаються до композиційних рішень і християнської символіки, подібних до західноєвропейських зразків (героїзація образів; голуб – символ Святого Духу), візуальних ефектів для посилення сакральності сюжету («збурення» – динамічні обриси хмар, що обдуваються вітром) [10, с. 326; 14, с. 74] (мал. 7).

"Благовіщення". Гравюра. Ілюстрація до Біблії Піскатора. XVII ст.

Леонтій Тарасевич. "Освячення Успенського собору Києво-Печерської лаври". Гравюра. Ілюстрація до Патерика Печерського. 1702.

"Воанесіння Христа". Гравюра. Ілюстрація до Біблії Піскатора. XVII ст.

Григорій Левіцький. "Євангеліст Іовани". Гравюра. Ілюстрація до Апостола. 1738.

Мал. 7. Використання українськими митцями доби бароко християнської символіки та візуальних ефектів, подібних до західноєвропейських зразків.

Письменник і культуролог Анатолій Макаров описує спроби барокових митців Європи «дереалізувати сприйняття простору», показати, як «конечний, скутий та обмежений світ земного життя переходить у безмежні простори вічності», і однією із таких вдаливих спроб вважає внутрішні розписи Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври [12, с. 85] (мал. 8).

Андреа дель Поццо. Фрагмент фрескового розпису склепіння церкви Сант-Ігнаціо у Римі. 1690-ті рр.

Фрагменти фрескового розпису Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври. 1730-1740-ві рр.

Мал. 8. Фрагменти барокових внутрішніх фрескових розписів церкви Сант-Ігнаціо у Римі та Троїцької надбрамної церкви у Києві.

Мистецтвознавець Юрій Ямаш знайшов паралелі в імпресіоністському живопису француза Клода Моне та українця Івана Труша [23] (мал. 9).

Клод Моне. "Враження. Схід Сонця". 1872.

Клод Моне. "Церква Сан-Джорджо Маджоре, Венеція". 1908.

Клод Моне. "Копиця сіна в Живерні". 1889.

Іван Труш. «Захід сонця у лісі». 1904.

Іван Труш. "Венеція (острів Сан-Джорджо Маджоре)". 1908.

Іван Труш. «Копиці сіна».

Мал. 9. Деякі імпресіоністські картини французького художника Клода Моне та українського живописця Івана Труша.

Видатний український художник Михайло Бойчук і представники його школи «бойчукістів» у своїх творчих пошуках зверталися до мистецтва італійського Проторенесансу [11, с. 1532; 13, с. 264] (мал. 10).

Мал. 10. Звернення до мистецтва італійського Проторенесансу у творчих пошуках Михайла Бойчука та художників-бойчуків.

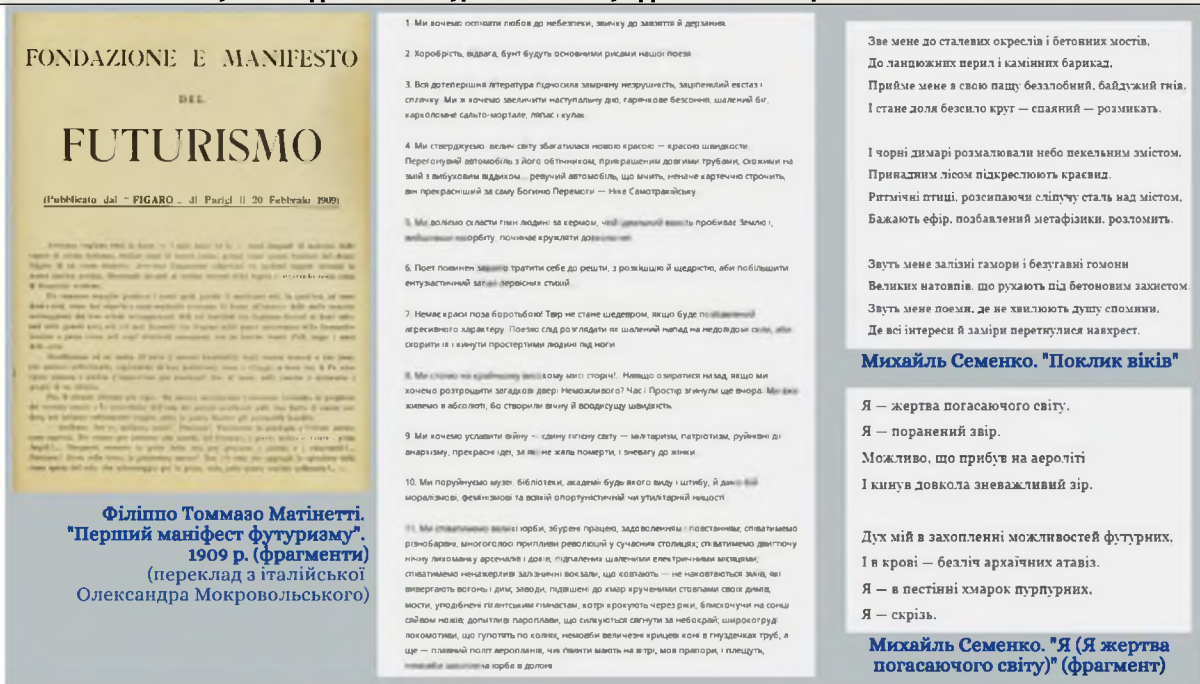
Одним із найвідоміших представників й фундаторів європейського та світового авангардного мистецтва був український скульптор Олександр Архипенко (мал. 11), який ще з молодих років жив і працював за кордоном. Його вважають одним із засновників кубізму у скульптурі [19]. У 1935 році художник і мистецтвознавець Павло Ковжун називав кубізм «найвизначнішою мистецькою подією нашої доби», а Архипенка – її співтворцем [1].

Мал. 11. Олександр Архипенко – один із фундаторів авангардизму в європейській скульптурі (деякі роботи раннього періоду творчості).

Авангардистські спрямування європейського мистецтва початку ХХ ст. знаходили активний відгук серед українських діячів літератури і театру. Серед прикладів, які доцільно згадати, є футуристична поезія Михайля Семенка у порівнянні із гаслами ідеолога футуризму Філіппо Марінетті [16, с. 144–145; 22] (мал. 12) та судження реформатора українського театру і прибічника експресіонізму – режисера Леся Курбаса [7, с. 198, 212, 248] (мал. 13).

Мал. 12. «Перший маніфест футуризму» Філіппо Марінетті (фрагменти) та деякі футуристичні вірші Михайла Семенка.

Мал. 13. Лесь Курбас – видатний реформатор українського сценічного мистецтва, речник європеїзації вітчизняного театрального життя.

Загалом, наведені приклади, на нашу думку, досить виразно засвідчують наявність більш чи менш тісного взаємозв'язку української культури на різних історичних етапах її розвитку з характерними та примітними для свого часу явищами загальноєвропейської культури. В цьому плані перспективи для подальших розвідок вбачаємо у пошуках нових конкретних прикладів, що ілюструють подібні аспекти і можуть бути використані у навчальному процесі в закладах вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Казка чудес і можливостей». Про Олександра Архипенка у журналі «Мистецтво» 1935 року. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/chitanka/kazka-chudes-i-mozhlyvostei-pro-oleksandra-arkhipenka-u-zhurnali-mistetstvo-1935-roku/>

2. Береговий С. І. Українська культура у європейському та світовому вимірі: навч.-метод. посібник. Київ: НУХТ, 2014. 176 с. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/28987/1/Ukrainian%20culture%20in%20European%20and%20global%20dimension.pdf>
3. Богуцький Ю. П., Андрущенко В. П., Безвершук Ж. О., Новохатько Л. М. Українська культура в європейському контексті / За ред. Ю. П. Богуцького. Київ, 2007.
4. Вечерський В. Ордер римо-доричний // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Ордер_римо-доричний
5. Вовкун В. В. Український авангард в контексті західноєвропейських культуротворчих процесів (10-х – початку 30-х рр. ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. культурології: 26.00.01. Київ, 2010. 19 с.
6. Гнідик І. Зображення Богородиці у сакральному мистецтві та музейних колекціях Венеції // Емінак: науковий щоквартальник. 2020. № 3(31). С. 199–208. URL: <https://www.eminak.net.ua/index.php/eminak/article/view/448>
7. Життя і творчість Леся Курбаса / Упоряд., наук. ред. Б. Козак. Львів; Київ; Харків: Літопис, 2012. 656 с. [+ 104 с. іл.]. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kozak_Bohdan/Zhyttia_i_tvorchist_Lesia_Kurbasa.pdf
8. Захожай З. Українська культура в контексті європейських цінностей // Українознавчий альманах. 2012. Вип. 8. С. 94–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2012_8_30
9. Історія української культури / За загальною редакцією І. Крип'якевича. Київ: Либідь, 1994. 656 с.
10. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 367 с.
11. Кушнірук Н. Вплив мистецтва італійського Проторенесансу на творчість Михайла Бойчука та його учнів // Народознавчі зошити. 2019. № 6 (150). С. 1525–1535. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2019-6/15.pdf>
12. Макаров А. М. Світло українського бароко. Київ: «Мистецтво», 1994. 288 с.
13. Мосендз О. О. Символіка кольору і світла в українському живописі першої третини ХХ ст. в контексті пошуків національного стилю: дис. докт. філософії (Ph.D) за спец. 023 – Образотворче мист-во, декоративне мист-во, реставрація. Харків, 2021. 324 с. URL: <https://ksada.org/pdf1/Dysertaciia-Mosendz.pdf>
14. Плотнікова В. Біблія Піскатора й українська гравюра: національна ідентичність та інтеграція // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. 2015. Вип. 30–31. Ч. 1. С. 70–78. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/6105>
15. Пузиркова А. Особливості авангардних напрямків європейського модернізму 1900–1910-х років в українському авангарді // Українська академія мистецтва: дослідн. та наук.-метод. пр. Київ, 2018. Вип. 27. С. 208–214. URL: <http://195.20.96.242:5068/kvnaoma.htmlui/handle/123456789/121>
16. Семенко М. В. Поезії / Редкол.: О. Є. Засенко та ін.; Вступ. слово М. Бажана. Упоряд. та стаття Є. Г. Адельгейма. Київ: Рад. письменник, 1985. 311 с.
17. Сивак В. Євхаристійна іконографія в українському сакральному малярстві XVII – XVIII ст. // Народознавчі зошити. 2011. № 1. С. 87–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaZo_2011_1_9
18. Січинський В. Вежа і дім Корнякта у Львові // Богословія. 1932. Т. X. Кн. 4. С. 287–304. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sichynskiy_Volodymyr/Vezha_i_dim_Korniakta_u_Lvovi.pdf
19. Склярєнко Г. Я. Кубізм // Енциклопедія Сучасної України. Київ: Інститут енциклопед. дослідж. НАН України, 2014. URL: <https://esu.com.ua/article-529>
20. Тексти (конспект) лекцій з дисципліни «Українська культура в європейському контексті» для студ. усіх спец. усіх форм навчання / Уклад.: М. В. Дедков, Г. І. Шаповалов, І. М. Спудка та ін. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020. 66 с. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/6046/1/Lecture_notes_discipline_Ukrainian_culture_in_the_European_context.pdf

**«Теорія та методика навчання суспільних дисциплін»:
науково-педагогічний журнал, вин.10, СумДПУ ім.А.С.Макаренка, 2023.**

21. Уманцев Ф. С. Мистецтво давньої України. Історичний нарис. Київ: Либідь, 2002. 328 с.
22. Філіппо Томмазо Марінетті. Маніфест футуризму. З італійської переклав Олександр Мокровольський. URL: <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/639/41/>
23. Ямаш Ю. «Враженіст» Іван Труш і імпресіоніст Клод Моне: паралелі // Фотографії Старого Львова. URL: <https://photo-lviv.in.ua/vrazhenist-ivan-trush-i-impresionist-klod-mone-paraleli/>